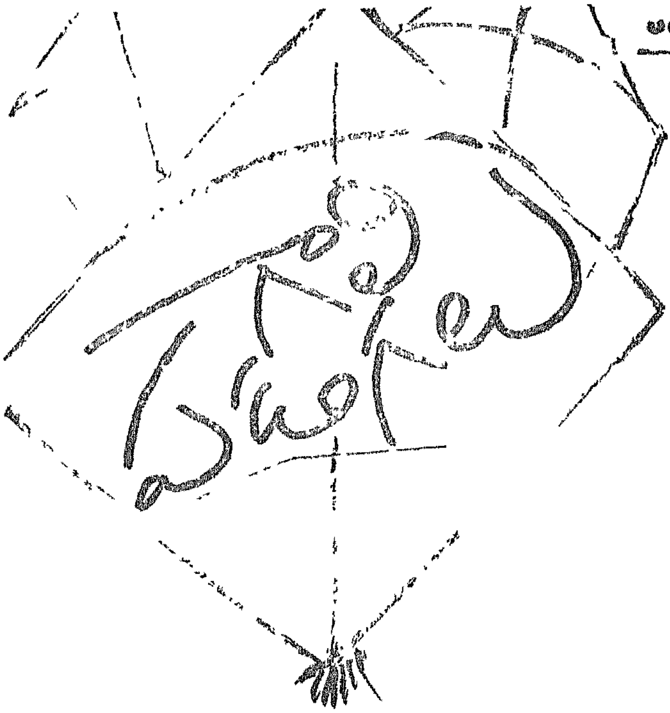

గాలిపటాలు

—కృష్ణభారతి

"ఆవుని అమ్మేస్తా నంటున్నాడా పెద్దాడు!" పడక కుర్చీలో పడుకుని ఉన్న రాఘవయ్యగారిని ప్రశ్నించింది శారదాంబ. ఆయన మాట్లాడ లేదు. ఇంటి కప్పు వైపు ఏకాగ్రంగా చూస్తున్నారు. ఆ విషయం ఆయనకు తెలిసీ అంత నిశ్చింతగా ఉన్నారంటే నమ్మలేక పోయిందామె. రెట్టించింది మళ్ళీ. "అవునే, అమ్మేస్తాడట" అన్నారాయన, చూపులు మరల్చక మునుపే. "అదేమిటండీ, వద్దంటే మాత్రం మీరు చెప్పొద్దూ? ఇంటికి మహాలక్ష్మి. ఈ ఇంటికి పెద్ద దిక్కులా ఎన్నేళ్ళ నుంచో ఉంటోం దది. ఏళ్ళేదని చెప్పండి. అంతగా వాడు కాదూ కూడదంటే నేనూ, మీరూ పోయాక వాడిష్టం వచ్చినట్టు చేసుకో మనండి." శారదాంబ కొంచెం గట్టిగానే అంది.

"నే నేం చెప్పనే. రిటైరయిపోయాను. ఈ ఘడియ కాకపోతే మరో ఘడియలో నైనా ఈ ఇల్లు వాడిదే. అదీకాక వాడి కేదో డబ్బు అవసరం వచ్చిందట." కళ్ళజోడు తీసి పట్టుకుని పంచె కొసతో తుడుచుకుంటూ అన్నారు. ఎంత సాధారణంగా చెప్పాలనుకున్నా, ఆయన స్వరంలో ఆవేదన స్పష్టం పడుతూనే ఉంది. శారదాంబకు కొడుకు మీద కోపం ముంచుకు వచ్చింది. "డబ్బు అవసరం వచ్చిందా? ఏమండీ! ఈ ముగ్గురు పిల్లల్నీ కన్నప్పుడు, పెంచినప్పుడు, చదివించినప్పుడు, ఇలా వాళ్ళ నో ఇంటి వాళ్ళని చేసినప్పుడు మీ కెన్ని సార్లు డబ్బు కావలసి రాలేదు చెప్పండి! అప్పుడు మీరూ ఇలాగే అనుకున్నారా? తరాల నుంచీ పాడిగల వంశం మనది. ఉన్న ఒక్క ఆవునీ అమ్మేస్తే ఈ రోజు అవసరం గడుస్తుంది. అప్పు చేస్తే అవస్థ పడైనా తీర్చుకోవచ్చు. పాడిని అమ్ముకుంటే మళ్ళీ కొనుక్కో గలమా, చెప్పండి? పిల్ల లిద్దరూ అత్తారింటి కెళ్ళారు. వాడికా ఒక్క నలుసు. ముంచు కొచ్చే ఖర్చు లేమున్నాయనీ వాడి కిప్పుడు? ఏమైనా సరే నే నొప్పుకోను. తెల్లారి లేవగానే గోవు ముఖం చూస్తే ఎంత శుభమండీ! సర్వ పాపాలూ హరించి పోతాయి. ఇన్నేళ్ళూ దానితో అలవాటైన ప్రాణాలు. ఈ రోజు మరో ఇంటికి వెళుతుంటే నే చూడలేను." శారదాంబ కంఠం రుద్ధమై కళ్ళలో నీళ్ళు చిప్పిల్లాయి. శారదాంబ పాలు, పెరుగు పుష్కలంగా ఉన్న ఇంట్లో పుట్టి పెరిగింది. ముంగిట ముందు ఆవు తిరుగుతూంటే ఆ ఇల్లెప్పుడూ కళకళ లాడుతుందని ఆమె నమ్మకం. నిద్ర లేస్తూనే ఆవును చూసి కానీ, దేన్నీ చూడదు. ఏ పనీ ముట్టుకోదు. కొడుకు ఆలోచన విన్నప్పటి నుంచీ ఆమెకు శాంతి లేదు.

"ఊరుకోవే. నాకు మాత్రం బాధగా లేదూ? మరోసారి చెప్పి చూద్దాం వాడికి. చిన్నవాళ్ళు, మనం చెప్పినా అర్థం చేసుకునే వివేకం ఉండదు వాళ్ళకి." పక్కకు ఒత్తిగిలా రాయన. ఇంతలో "తాతయ్యా!" అంటూ వచ్చాడు ఏడేళ్ళ మనవడు వాసు. పుస్తకాల సంచీ గూట్లో పడేసి స్కూలు విశేషాలు చెప్పుతూంటే ఆ, ఊ అంటూ సమాధానాలు చెబుతున్నా రాయన యాధాలాపంగా. శారదాంబ లోపలికి వెళ్ళిపోయింది.

• • •

టైమ్ పన్నెండు గంటలు కావస్తూంటే — "తాతయ్యా! మామ్మ అన్నం పెడుతూంది. రా" అని పిలిచాడు వాసు. కాళ్ళు కడుక్కుని, తుండు మీన వేసుకుని మనవడి వెనకే నడిచా రాయన అన్యమనస్కంగా. పక్క పీట మీదే కూర్చున్న వాసు — "నీ కళ్ళజోడేదీ, తాతయ్యా?"

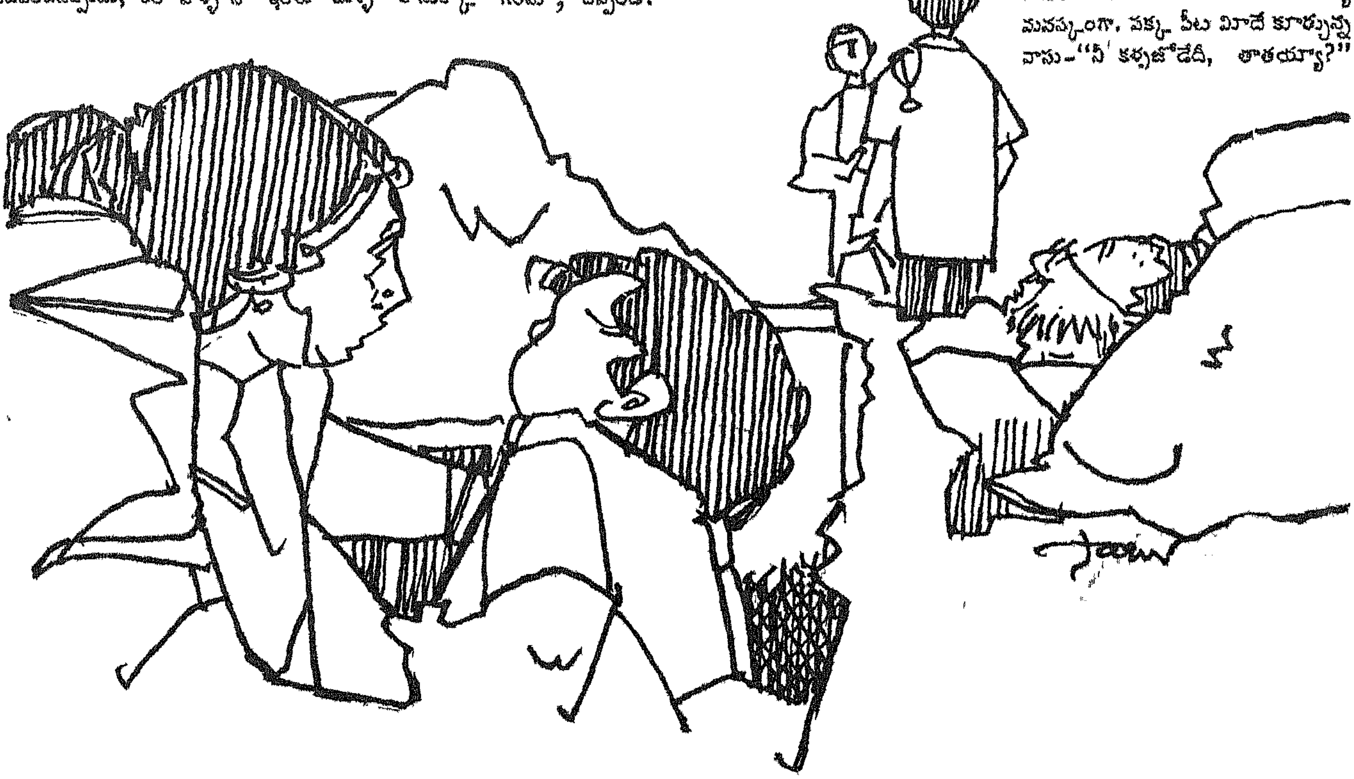

అన్నాడు. "ఆ కుర్చీ పక్కనే ఉన్నట్లుంది . . ." మాట పూర్తి కాకుండానే, "నే తెచ్చిస్తా, ఉండు" అంటూ లేచి నిమిషంలో తెచ్చి ఆయన చేతిలోనే పెట్టాడు.

"కోడ లేదీ?" రాఘవయ్యగారి ప్రశ్న.

"బట్టలేవో ఉతుక్కుంటున్నట్టుంది దొడ్లో." శారదాంబ సమాధానం. అన్నం నోట పెట్టబోతూంటే—"తాతయ్యా! నా ముద్ద" అన్నాడు వాసు. మొదటి ముద్ద మనవడి నోట్లో పెట్టటం ఆయనకి అలవాటు. అది తినకపోతే వాసుకి కడుపు నిండినట్లుండదు. ఆయన వెంటనే అన్నం మెత్తగా చేసి, "ఇదుగో, బాబూ" అంటూ నోటి కందించారు. స్తిమితం కోల్పోయిన మనసు ఆరాటాన్ని కప్పి పుచ్చుకోలేక త్వరగా భోజనం ముగించి లేచారు రాఘవయ్యగారు.

కునుకు పట్టని కళ్ళు, ఆలోచనలు వదలని మస్తిష్కం...రెంటికీసమన్వయం కుదరక సంఘర్షణ పడే స్థితిలో 'గీత' తెరిచి, ఆ శ్లోకాల పంక్తుల పైపు దృష్టి నిలపాలని ప్రయత్నించారాయన.

"జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యుః ధ్రువం జన్మ మృతస్య చ తస్మాద పరిహార్యేర్థే నత్వం శోచితు మర్హసి"

పుట్టిన వానికి చావు నిశ్చయం. చనిపోయిన వానికి పునర్జన్మకూడా నిశ్చయమే. అందువలన తప్పించుటకు శక్యము కాని విషయమును గూర్చి విచారించుటం వ్యర్థం! అలా చదువుతూ చదువుతూ ఆ భావ పర్యావలోకనంలో కొట్టుకు పోతూంటే కళ్ళు ఎప్పటికో మూత పడ్డాయి.

* * *

"తాతయ్యా! ఆవుకి చిట్టు వెయ్య లేదూ ఇంకా?" సాయంత్రం ఆట లాడుకుని వాసు వచ్చే వేళకి తినడం పూర్తవుతూ ఉండేది. అదికాక ఆ సమయంలో రాఘవయ్యగారు ఇంటిదగ్గర ఉండటంకూడా ఆశ్చర్య మనిపించింది వాసుకి.

"ఆఁ. లేదురా. వేస్తున్నా!" కుర్చీ లోంచి లేస్తూ అన్నారు. "తాతయ్యా! మ వ్యవసాయ నేస్తాలు దగ్గిర కెళ్ళలేదా? ఇప్పుడే పంచాయితీ రేడియోలో వార్త లొచ్చేస్తున్నాయి. మూర్తి మాష్టారు రోజ్కారే వెట్టటుగు మీద కూర్చు న్నారు."

మూర్తితో పిచ్చాపాటీ కబుర్లు చెప్పుకుంటూ వార్తలు వినే శ్రమ ఇది. చిట్టును నోట్లకు తింటున్న ఆవు వైపు అదే పనిగా చూస్తున్నారు. ఆ గోధూళి వేళ ఎర్రని మట్టి రోడ్డు పైన దుమ్ము రేపుకుంటూ పశువులు ఇళ్ళను చేరుకుంటున్నాయి. ఒంటి పోంగు భానుని వదనం సాయం సమయంలో పిల్ల గాలికి సేద తీర్చుకుంటూ తన అలసట కుంటున్న సంధ్యను చూడగానే కోపంతో మరింత కుంకుమ పులుము కుంది. వెలి లేకపోతే ఉష విలువ తెలియదు. ఉష రాకపోతే నిశికి అర్థం లేదు. ఈ ఉభయ సంధ్యలందూ ఎవరితోనూ పని లేదు. కాని, ఈ ఏకటి వెలుగులు రాకపోతే ఎవరికీ ఒక్క క్షణం గడవదు. ఎంత విచిత్రం!

దూడ వెనక పరిగెడుతూ వచ్చాడు వాసు. "అందమూ—దా పరిగెత్తేసింది, తాతయ్యా! ఎళ్ళ రాజో పైపు నుంచి నుంచి, నేనో ఒక్కసారి లోటు కొచ్చాం. తాడు మెళ్ళో పడుతూంటే చెంగున ఎగిరేసరికి వాళ్ళ రాజాకి భయమేసి పైడు కాలవలోకి దూకేశాడు. భలే పొగరు, తాతయ్యా, దీనికి." నగరుస్తున్నాడు వాసు, చేతిలో తాడు రాఘవయ్యగారి కందిస్తూ. "పిచ్చి కూన. పిల్లలు, మీ రేమైనా చేస్తారేమోనని బెదురు దానికి. అందుకే దొరకకుండా తప్పించు కుంటోంది. ఆఁ. ఇంక నువ్వెళ్ళి నీళ్ళోసుకుంటావు. మామ్మతో కుడితి, అదీ ఆవు దగ్గర పెట్టమని చెప్పు. నే నలా పంచాయితీ ఆఫీసు వరకూ వెళ్ళొస్తాను." రాఘవయ్యగారు కుర్చీ మీదున్న పై కండువా ఓ సారి దులిపి పైన వేసుకుని కిర్రు చెప్పులు తొడు క్కుంటూ వెనక్కి తిరిగారు.

"తాతయ్యా! ఆ చెప్పు తెగి పోయిం దన్నావుగా, కొత్త చెప్పులు కొనుక్కో లేదేం?"

"కొనలేదురా. నారాయుణ రేపు కుట్టిస్తా నన్నాడు. గడవకపోతే చూ దాం." నారాయుణ పేరెత్తేసరికి వాసు బుర్రలో తెలియనట్లుగా కోరిక తల ఎత్తింది. సంతోషం ఇంత చేసుకుని, "మరి, తాతయ్యా, నాకు బల్ల కోళ్ళు చేశాడేమో అడిగావా?" అన్నాడు. రాఘవయ్యగారు సమాధానం తోచనట్టు ఆగిపోయారు. వాడి బుల్లి మనసులో కాంక్ష ఆయనకు తెలుసు. రోజూ తను వేసుకునే కిర్రు చెప్పుల వంక ఎంతో ఆపేక్షగా చూస్తాడు. తను చిన్న వాళ్ళున్న రుద్రాణి వెళ్ళిన నాడు ఇష్టం లేకపోయినా వేసుకుంటాడు. "కిర్రు చెప్పులు నీ పాదాలకి పెద్ద, బాబూ, కరుస్తాయి. పెద్దవుతే బడికి వెళ్ళలేవు" అంటూ నచ్చ చెప్పినా వినడు. తరవాత రాఘవయ్యగారి పాత బల్లకోళ్ళు చూసినప్పటి నుంచీ అవి కావాలని మారాం పెట్టాడు. శిథిలావస్థలో ఉన్న వాటిని ఆయన నిప్పుడు వాడకపోయినా, ఆ టక్కు టక్కు శబ్దం చాలా ఇష్టం వాసుకి. తనకు పెద్దవయినా వేసుకుని అటూ ఇటూ ఇంటి నిండా పడతాడు అప్పుడప్పుడూ. "తాతయ్యా! నీ చెప్పులు కిర్రు కిర్రు మంటోంటే, నా బల్లకోళ్ళు టక్కుటక్కు మంటాయి. మనిద్దరం నడుస్తూంటే ఎంతబాగా ఉంటుంది, తాతయ్యా! నారాయణతో ఒక్కసారి నువ్వు చెబితే చాలు. చేసిస్తాడు" అంటూ ఉంటాడు. 'అదేం బరువా? బంగారమా? రెండు రూపాయలిస్తే జతా చేసిస్తాడు. వాడి ముచ్చటా తీరుతుంది' అనుకుంటూ వడ్రంగి నారాయణకి ఏవో మాటల సందర్భంలో చెప్పారాయన. అప్పట్నుంచీ అంతగా పట్టించుకోలేదు ఆ విషయమై. నారాయణ వయసులో చాలా పెద్దవాడే. ఆ కుటుంబానికి చాలా పరిచయం ఉన్నవాడు. "నేను బడి వదలగానే వెడుతూంటే ఒక్క రోజూ ఇంటి దగ్గిర దొరకడు. ఉన్నా—నీకు ఇంగా లేమిటి, చిన్నయ్యా, చేస్తాలే అంటాడు తాతయ్యా." దిక్కు మొహం పెట్టాడు వాసు. "లేదు, బాబూ! ఈ సారి గట్టిగా చెబుతాను. ఎంత సేపు చేస్తాడు! పట్టుమని అర గంట పట్టదు. నే దగ్గి రుండి చేయించు కొస్తాగా?" ఆ మాత్రం హామీ ఇవ్వాక, వాసు దాగు పైకి తోసు కుంటూ పెరట్లోకి దారి తీశాడు.

* * *

"ఏరా, వాసూ, ఇంత పొద్దెక్కే వరకూ ఎక్కడ తిరుగుతున్నావురా నే కింత తినడానికికూడా రాకుండా?" అంది శారదాంబ. బకెట్లో నీళ్ళు తెచ్చి కాళ్ళమీద చెంబుతో దిమ్మరించుకుని "అది కాదే. పొద్దున్న, నాన్నమ్మా ఇంటికి వెళ్ళి "నే పోరి కనబడ మన్నావని చెప్పిరా బడి వదిలాక" అన్నాడు. అక్కడికి వెళ్ళి, వస్తున్నాను నారాయణతో బల్లకోళ్ళు ఇవ్వాళ ఇచ్చెయ్యమని చెప్పొచ్చాను." అని కూర్చున్నా, తాతగారు రాకపోవటంతో— "తాతయ్యేడీ?" అన్నాడు వాసు. "మీ తాతగారికి ఒంట్లో బాగా లేదుట ఈ పూటకి తినరు. నువ్వు కానివ్వు" అంది శారదాంబ. వాసు చెంబు కిందపెట్టి

కనపడటంలేదు

క్రితం సంక్రాంతి పండుక్కి
రథం ముగ్గులు వేసుకొంటూ
ఎటో వెళ్ళిపోయిన మా
మహిళామండలి సభ్యురా
ళ్లందరూ ఇంతవరకూ
తిరిగి రాలేదు. ఇప్పుడుమీ
రంతా ఎక్కడున్నా వెంటనే
తిరిగిరమ్మని ప్రార్థన. ఆచూ
కీ తెల్పినవారికి తగిన బహు
మతి ఇవ్వబడును.

ఇట్లు
మీ ప్రెసిడెంటు
శ్రీమతి అండాళ్ళు

NNR

పెట్టుకుని కూర్చున్నాడు. ఇంట్లో ఎవరు అన్నం తినక పోయినా జ్వరమే అనుకుంటాడు వాసు. తాతయ్యకు త్వరగా తగ్గిపోవాలి. నారాయణ బల్లకోళ్ళు చేసిస్తాడు. తొడుక్కుని బోల్డు దూరం నడవాలి. తాతయ్య కంటే బాగా, చకచకా నడిచెయ్యాలి. ఇలా తలుచుకుంటూనే మురిసి పోతున్నాడు వాసు. రాత్రీ పగలూ బల్ల కోళ్ళు తొడుక్కునే నడుస్తున్నట్టు కలలు కంటున్నాడు. ''అన్నం తినవేం రా, ఎంత సేపని కనిపెట్టు కూర్చున్నాను? అవతల నాకు పనుంది.'' శారదాంబ హెచ్చరించడంతో బల్లకోళ్ళ సంతోషం మనసు నిండి పోవడం వల్లనో, పక్కన తాతగారు సాయం లేనందునో నాలుగు మెతుకులు కలిపి లేచిపోయాడు. వీధి అరుగు పైన పడక కుర్చీలో కూర్చున్న రాఘవయ్యగారు మనవడి మాటకు కలవర పడ్డారు. 'రంగన్నతో వీడి కేం పని? అవుని వాడికి అమ్మడం లేదు కదా!' ఆ ఊహ తోచేసరికే ఆయన మనసు అల్ల కల్లోలం కాసాగింది. కళ్ళజోడు సర్దుకుంటూ ఎటో చూడసాగారు.

● ● ●

''అబ్బాయ్! ఆవుని బేరం పెడుతున్నావా?'' మజ్జిగలో వెన్నతీస్తూ అడిగింది శారదాంబ. ''అవునమ్మా! మూడు వందలకి ఇచ్చేద్దా మనుకుంటున్నాను.'' షర్టు తొడుక్కుంటూ చెప్పాడు సత్యం. శారదాంబ ముఖం వెల వెలబోయింది. ''దా న్నిప్పుడు అమ్మడం ఎందుకురా?'' ''అంటేనా?'' ''ఈ ఇంట్లో పుట్టి పెరిగింది. గంగిగోవులా ఏ నాడూ తన్నూ, పోటూ ఎరగదు. బిడ్డ సమానంగా పెంచుకున్నాను. అమ్మడం నా కిష్టం లేదురా.''

''అమ్మా! దాని గడ్డికీ, దానికీ ఎంత ఖర్చవుతోందో తెలుసా? పైగా నిండా గ్లాసుడు పాలివ్వదు. పాలు కొనుక్కునే ఖర్చు ఎలాగూ తప్పడం లేదు. దీని కింకా తిండి దండగ ఎదుకు? రెండు నెలలు పోతే మళ్ళీ వట్టి పోతుంది. అప్పు డీ ధరకూడా పలకదు.'' ఖచ్చితంగా చెప్పాడు సత్యం.

''ఆదేమిట్రా—ఈ వయసులో దాని తిండీ ఓ తిండేనా? పగలంతా అక్కడా, అక్కడా ఏరుకు తినొస్తుంది. కాస్త గడ్డి దాని ముందు పడెయ్యటం మనకి బరువా? ఓ మూల రాటకి కట్టేస్తే తెల్లారేవరకూ దాని జోలి మన కక్కర్లేదు.'' అనునయించ బోయింది.

''ఏమిటమ్మా నీ చాదస్తం? ఇలా ప్రతి దాన్ని కాస్త కాస్త అంటూ పట్టుక్కూర్చుంటే ఖర్చులు తగ్గటం ఎలా! అది గడ్డి కొంచెం తిన్నా, ఎక్కువ తిన్నా ఖర్చు ఖర్చే గదా? ఇన్నాళ్ళూ ఉపయోగం ఉంది కనక భరించాం. ఇక్కడే పుట్టింది, ఇక్కడే చావాలంటే మన కేం వెనక ఆస్తులు మూలుగు తున్నాయా, పశువుల్ని కూడా ఇష్టం వచ్చినట్టు మేపడానికి?'' వెళ్ళిపోయాడు సత్యం. లాభ నష్టాల ప్రసక్తే తప్ప ఆ పెద్ద మనస్సుల్లో ఆందోళన, ఆవేదన గ్రహించే స్థితిలో లేడు సత్యం. ఆ మాట లన్నీ తననే అన్నట్టుగా బాధకు గురై చాలా సేపటి వరకూ శిల్పంలా నిలబడి పోయింది శారదాంబ. కన్న కొడుకు వ్యసనాల పాలయాడని, వాడి వల్ల కించిత్ అయినా ప్రయోజనం లేదని ఏ తల్లయినా ఇంటి నుంచి గెంటి వేయగలదా?

● ● ●

''చూశారా! వాడెంత మాటన్నాడో!'' వస్తున్న దుఃఖాన్ని అపుకుంటూ అంది శారదాంబ. ''తప్పేముందీ? వయ సుడిగి పోయింది. నడిచే ఓపిక నశించి పోతూంది. ఊరికే ఎన్నాళ్ళు తిండి పెడతాడు? ఖరీదు గట్టాడు. వాడు చెప్పినట్టు కొన్నాళ్ళు పోతే ఎవరూ కొనుక్కోరు చూసి చూసి'' అన్నా రాయన. ఆయన మనస్సు మరోలా క్షోభ పడుతూంది. 'వాడు వెల కట్టింది దాని ప్రాణానికే కాదే! ఆ చర్మానికీ, రక్త మాంసాలకీను. అది చచ్చిపోతే వాటి ఉపయోగం మనకేం లేదు. కాని, కసాయి వాడికి అంతా లాభమే. సత్యం ముందుగా జాగ్రత్త పడ్డాడు. ఈ నమ్మకాలూ, చాదస్తాలూ— ఈ ఊరు వదిలిరావు. ఈ పుట్టిన మిట్టలోనే ప్రాణం పోవాలి — అలా అనుకోవడం, ఏమిటో, ఈ మనుషులకే తగును. ఉన్నా, పోయినా ఋణం ఉంచుకోని దది. కాని, శక్తి ఉన్నంతవరకే మనిషికి మనిషి సాయపడేది. సంపాదన లేనప్పుడు ఏ మనిషీ దగ్గరికి చేరనివ్వడు. అప్పుడా మనిషిని అమ్మాలనుకున్నా ఎవ్వరూ కొనుక్కోరు. ఎందుకని? మనిషి కాబట్టి. జంతు చర్మంతో మనిషి చెప్పులు కుడతాడు. మనిషి తోలు తిత్తి లాంటి దేహం కనీసం చెప్పు కుట్టటానికయినా పనికి రాదు. ఒక్క రోజు స్నానం చెయ్యక పోతే కంపు గొట్టే ఈ శరీరం కోసం, దాని రక్షణ కోసం ఎన్నో భోగాలు, విలాసాలు! మానవుడికి ఉన్నతమైన మేధ ఉన్నందుకు పశువు కంటే హీనంగా ఆలోచించి దుర్వినియోగం చేసుకుంటూ డెందుకో!' ''అయ్యో! మీరూ అదే మాటా? అది మహా బతికితే ఇంక రెండేళ్ళు, మూడేళ్ళు. ఈ వయసులో ఇంకో ఇంటికి వెళ్ళి బాధలు పడుతుంటే చూడగలమూ! అయినా, ఎంత సేపూ వాడి పట్టుదల వాడిదే. మీ అభిప్రాయం, అంగీకారం అడగక్కర్లేదూ? ఇన్నాళ్ళూ వాడే పోషించాడా? మీరు రిటైరయ్యారు. వాడు రెండు రాళ్ళు తెచ్చుకునే ప్రయోజకు డయ్యాడు. వాడి డబ్బు పెట్టొచ్చేసరికి అది తినే గడ్డి దగ్గరనించీ లెక్క కట్టి అమ్మి పారేస్తానంటాడా? ఆ లక్ష్మి వెళ్ళిపోతే ఈ కొంపలో మనం తిని, సంతోషంగా తిరగ్గలమనే అనుకుంటున్నాడేమో! ఎందు కొచ్చిన వెధవ పిల్లలు అమాత్రం కన్న వాళ్ళ ఆంతర్యాలకో విలువ నివ్వక పోయాక? ఆ పసివాడు తల్లి కంత జబ్బు చేసి పాలు లేక చావు బతుకుల్లో ఉంటే దీని పొదుగు పాలతోకదూ వాడు బతికి బట్ట కట్టింది. ప్రతిఫలంగా వాడేం చేశాడు? దాని తిండి వీడికి బరువైందిట! ఉపయోగం లేనిదని వదుల్చు కుంటాట్ట! ఆ నాడు రక్షించిందన్న కృతజ్ఞతైనా ఉందా వీడికి?'' ఉక్రోషంతో కళ్ళు తుడుచుకుంటూ పేలను చెంగులో దులిపి, గడప గుమ్మం మీద తల పెట్టుకుని ఒత్తిగిలి పడుకుంది. రాఘవయ్యగారి నేత్రాల్లో నిలిచిన కన్నీటి బొట్లు ఆమె గమనించ లేదు.

● ● ●

''తాతయ్యా! దూడ చూశావా, నా వెయ్యి ఎలా నాకేస్తూందో?'' ఆ స్పర్శకు శరీరమంతా ఒక విధమైన స్పందన కలగటంతో సంబరంగా అన్నాడు వాసు. ''దగ్గర కొస్తే చాలు. మెడ అంత పైకి చాపుతుంది. పోన్లే అని గంగడోలు గోకితే బోలెడు పుణ్యం వస్తుందిట— నాయనమ్మంటుంది. మరి, తాతయ్యా, మనం లేనప్పుడు దూడ వెడితే పాపం అదెలా గోక్కుంటుంది?'' ఈగలు, దోమలు వాలినప్పుడు తోకతో వాటిని తోలుకోవటం చూశాడు కానీ, ఈ అనుమానం తీరలేదు వాడికి. ఇదొక్కటే అసౌకర్యంగా తోచింది మనసుకి. ఎన్ని విధాల హింస పడటం లేదు అనుకుంటూ, ''నాయనమ్మతో పాల చెంబు తెమ్మని చెప్పిరా. వెళ్ళు'' అన్నారు. తాతయ్య తన ప్రశ్నకు జవాబు చెప్పకపోయేసరికి నిరాశ పడ్డాడు వాసు. 'బహుశా తాతయ్యకి కూడా తెలిసి ఉండదు' అనుకుంటూ పరిగెత్తుకున్నాడు. అనీగలా వచ్చి ''తెస్తుంది, తాతయ్యా, ఈ లోగా దూడనొదిలెయనా?'' అన్నాడు. భూమిమీద కాలాన్చకుండా ఒక్క చెంగున తల్లి పొదుగులో తల దూర్చే దూడని చూడటం మహా సరదా వాడికి. కొన్నాళ్ళు ఇలా అలాగే తాగాడని నాయనమ్మ చెబుతుంది. అది తలుచుకుంటే వాసుకి గిలిగింత పెట్టినట్టవుతుంది. పాలు పిస్తుంటే చుయ్, చుయ్ మనే ధ్వని మధురంగా వినిపిస్తుంటే, ''నేనుకూడా పితుకుతాను, తాతయ్యా, నేర్పవూ'' అన్నాడు వాసు. ''అలాగే నేర్పుతాలే, దూడని విప్పేసెయ్.'' ''ఒరేయ్ వాసూ! మెడలో తాడు విప్పరా. కన్నెతాడు విప్పక పోతే కడుపు నిండదు దానికి.'' శారదాంబ లోపలికి వెడుతూ కేక పెట్టింది. ''మళ్ళీ దొరకదు, నాయనమ్మా, చూడు ఆవు నెలా కుమ్మేస్తూందో?'' పాలు తాగుతున్న దూడ వంక విచిత్రంగా చూస్తున్నాడు వాసు. ''నీ మొహం. తల్లి దగ్గరుండగా ఎక్కడికి పోతుందిరా? చోద్యం చూడక త్వరగా ఆ కాళ్ళూ, చేతులూ కడుక్కు రా. పెందరాళ్ళే అన్నం పెడతాను'' అంటూ, ''ఏం, రంగన్నా, ఇలా వచ్చావ్?'' నల్లగా, బలిష్ఠంగా చేతులు కట్టుకుని నిలబడి ఉన్న వ్యక్తిని

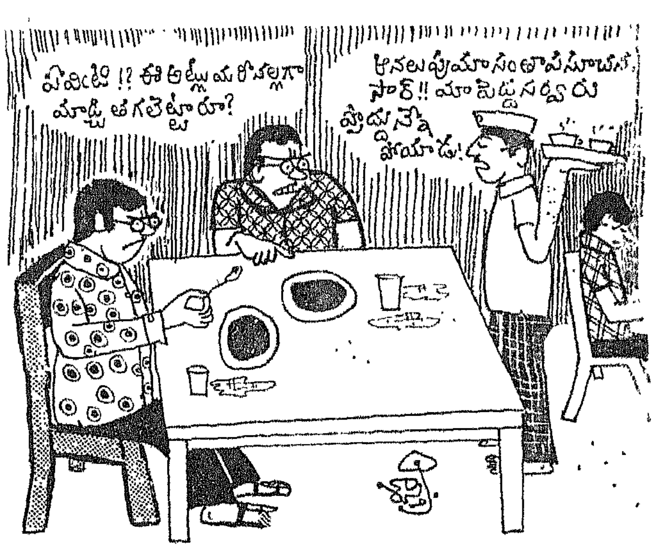

సంకరించింది శారదాంబ. రంగన్నకు మానవుల మీద గౌరవం ఉంది. విషయం ఉంది. అయినా, కసాయి వాడు కాబట్టి గూడు కట్టుకున్న రాక్షసత్వం కూడా ఉంది. "ఏం లేదమ్మగారూ! సత్యంబాబు లవుని తోలుకు పొమ్మన్నాడు. అందు కనొచ్చినా" అన్నాడు శారదాంబ గుండెలు గుభేలుమన్నయ్. చేతిలో పాల చెంబు చడదడా వణికింది. "ఇంత త్వరగానా?" అప్రయత్నంగా పైకి అనేసింది. మాకైనా చెప్పలేదు సత్యం. "నిన్న పొద్దుటేలే డబ్బిచ్చేసినా ఎమ్మ సత్యం బాబుకి!" ఈ మాట మరీ పిడుగులా తోచింది శారదాంబకు. "అలాగ . [illegible], రంగన్నా, ఈనేళ మంగళవారం. లక్ష్మిని మంగళవార ప్పూట ఎలా పంపుతాను? ఈ ఒక్క రోజూ మా ఇంట్లో ఉండనీ ఇలా అమ్మడం ఒప్పుకోనే లేదసలు నాన్నగారు. నాడే పంతం కొద్దీ చేస్తున్నాడు." రంగన్న [illegible] ఆశించ కుండానే లోపలి కెళ్ళిపోయింది శారదాంబ.

• • •

"తాతయ్యా! సుబ్బ నారాయణ ఇంటినుంచేనా వస్తున్నావు, బల్లలోళ్ళు ఎంత వరకు చేశాడూ?" దారిలోనే నీల దీరావు నాను, తనకి [illegible] రఘునర్య [illegible]. "చక్క, చేస్తున్నాడు. రెండు రోజుల్లో ఇస్తారటే, బాబూ! పెద్ద పనులుంటాయి కదా తీరిక లేక ఇలాంటివి అశ్రద్ధ చేస్తాడు" - గుమ్మం లోకి వస్తూ అన్నారు. "మరేం, తాతయ్యా! నేను దూర్చుకోవనాకి తోలు రాళ్ళు పెట్టొద్దని చెప్పు పెద్దెవ్వ నేర్పాటుతూ ఉంటాయి. ఈతాకు ఎన్నిగా పేని మూడి వెయ్యమను. గట్టిగా సంచుంటాయి." "అలాగే చెప్తాలే పూర్తిగా కానీ, అంతగా నారాయణ [illegible]నా అల్లినా, ఈ తాకుతో నేను చుట్టి పెడతాను పద" అంటూ నోలి దగ్గిరికి నడిచారు. లోపలకు రాగానే శారదాంబ చెప్పిన మాటకు నిర్ఘాంతపోయారు. "వీడి కేం వచ్చిందంట, గంగ లాంటి గోవుకి ఇంతన్యాయం తల పెడుతున్నాడు." కొడుకుతో పాటన పెంచటం, పాడిగించటం ఆయనకు నచ్చిని పని. "మనం పెంచలేకపోయాక, ఎవరి కమ్మేసినా బాధ ఒకటేగా!" "అయ్యో ఆ రంగన్నలాంటి వాడో మనకి తెలీదూ. చేతులారా ఆ కసాయి వాడి కప్పగిస్తాడా? దాని కింత తిండి పెట్టడం మాట దేవు డెరుగు. వాతలు తేలా కడతాడు. ఎలా తట్టుకుంటుందండీ?" దుఃఖం

నటరత్నాలు

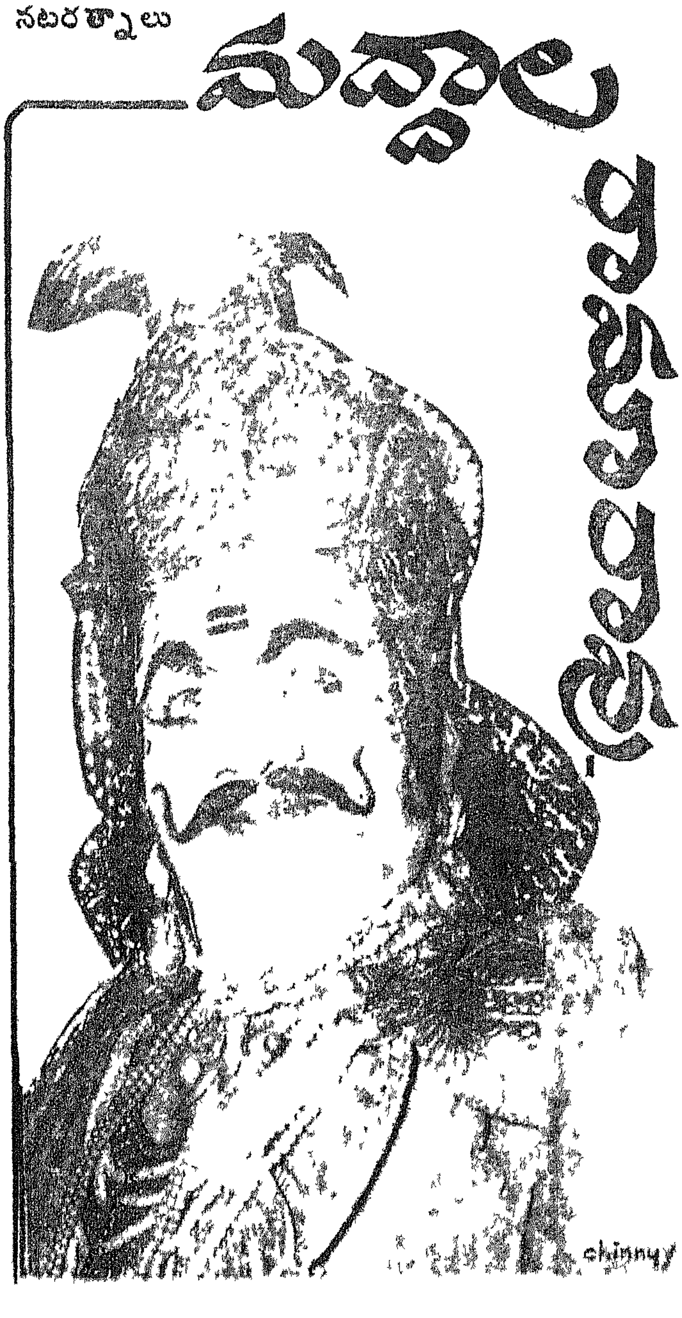

ఆ నాడు పైలవరం పాలఘాటి నాటక సమాజంలో గిరిజనాయుడనే గూడవాటి [illegible] యముని పాత్రలో రంగస్థలం ప్రవేశం చేస్తే, ఆ ప్రవేశం అతి భయంకరంగా ఉండేదట. ప్రదర్శనానికి వచ్చే స్త్రీ లందరూ పిల్లల్ని ఇంటి వద్దనే వదిలి వచ్చేవారట. అదే విధంగా నాటి నాటకాలలోనూ, సినిమాలలోనూ వేమూరు గగ్గయ్యగారుకూడ అలాంటి పాత్రలను గొప్పగా పోషించి, అంతటి స్థానాన్ని సంపాదించుకున్నారు.

ఇలాంటి పాత్రలలో నేడు పేర్కొనదగ్గ వారు ఆంధ్ర నాటక రంగంలో అతి తక్కువ మంది మాత్రమే మనకు కనిపిస్తారు. అలా కనిపించే వారిలో మద్దాల రామారావుగారు ఒకరు.

మద్దాల రామారావుగారు పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా, తాడేపల్లిగూడెం తాలూకా, జల్లికొమ్మర గ్రామంలో జన్మించారు తండ్రి వెంకన్నగారు, తల్లి [illegible] శెమ్మగారు.

తండ్రి భజన కీర్తనలు పాడడంలో పేర్పు గలవారు. గ్రామ ప్రజలు వారి వద్ద విరామ సమయంలో చేరి ఎన్నో విషయాలు తెలుసుకుంటూ, వారి అధ్వర్యంలో చెక్క భజనలు చేయడంలో తరిఫీదు పొందేవారు.

ప్రప్రథమంగా రామారావుగారు ఆ గ్రామంలో ప్రదర్శించిన 'లవకుశ' నాటకంలో లవుని పాత్రను తండ్రిగారి పర్యవేక్షణలో నటించారు. తరవాత 'తులాభారం'లో నారదుడు, 'మైరావణ'లో నారదుడు, 'వీరాభిమన్యు'లో అభిమన్యు పాత్రలు ధరించి బాల్యం లోనే మంచి పేరును తెచ్చుకున్నారు.

తరవాత ప్రసిద్ధ నటులతో 'బొబ్బిలి'లో వెంగళరాయుడు, 'ఉద్యోగ విజయా'లలో కర్ణ, అశ్వత్థామ, దుర్యోధన మొదలైన పాత్రలనే కాక 'పల్నాటి యుద్ధం'లో బ్రహ్మనాయుడు మొదలైన భిన్న మనస్తత్వాలు గల పాత్రలు ధరించి నాటక కళలో అనుభవం సంపాదించారు.

ఆ తరవాత తాడేపల్లిగూడెంలో స్థిర నివాసం ఏర్పరుచుకుని ఉదయభాను కళామండలిని స్థాపించి, 'తులసీ జలంధర', 'నరకాసుర', 'భూకైలాస్' నాటకాలను తయారుచేసి, 'నరకాసుర'లో నరకాసురుడు, 'జలంధర'లో జలంధరుడు, 'భూకైలాస్'లో రావణుడు పాత్రలు అద్భుతంగా అభినయించి పేరు ప్రఖ్యాతులను సంపాదించుకున్నారు.

రామారావుగారు అనేక సన్మానాలను అందుకున్నారు. అందులో [illegible] తెనుగు [illegible] ఒకటి. భీమవరం, [illegible] మొదలగు అనేక గ్రామాలలో సన్మానించబడినారు.

'తులసీ జలంధర'లో జలంధరుడు, 'భూకైలాస్'లో [illegible] గారి అభినయం [illegible].

[illegible] ఆంధ్ర దేశంలోనే కాక ఒరిస్సా [illegible] మొదలైన ఇతర రాష్ట్రాలలో నాటకాలను ప్రదర్శించి ప్రశంసలను అందుకున్నారు.

రంగ మార్తాండ, నట దక్ష మొదలైన బిరుదులతో పాటు వెండి గదలను కూడా బహుమతిగా పొందారు. అనేక సంస్థలకు ప్రదర్శనాల ద్వారా ఆర్థిక సహాయం చేశారు.

ఇంకా మంచి నాటకాలను తయారు చేసి ఇతర రాష్ట్రాలలో ప్రదర్శించి ఆంధ్ర నాటక రంగ గౌరవ ప్రతిష్ఠలను నిలబెట్టాలని రామారావుగారిఆకాంక్ష.

—మిక్కిలినేని రాధాకృష్ణమూర్తి

పెళ్ళిదికి వస్తూంది. "మనుష్యులెప్పుడూ ఒకే తీరున ఉంటారా? మనం అనుకునే టంత చెడ్డవాడు కాదే రంగన్న. ఏ నిప్పు కానీ, పుల్లో రెండేళ్ళు మనం బ్రతుకుతా మనే ఏముంది. నాస్తా నాన్న మంచి ఊహించటం మనిషికి సహజం. దానిని నమ్మడంలో అతిని ఆతనేనా?" అని సాగుసయుం వాక్యాలే. అయితే, ఆమె ఏవిధంగానూ ఓదార్చలేక పోయాయి.

●　●　●

లేచిన దగ్గర నించీ కాళ్ళూ, చేతులూ ఆడటం లేదు శారదాంబకు. తన లోని శక్తి ఎవరో ఉన్నట్టుండి లాక్కున్నట్టుగా బలహీనంగా నతికిల బడింది. నేలయ్యే సరికి రానే వచ్చాడు రంగన్న. సాక్షాత్తూ తన ప్రాణాల కోసం యముడే వచ్చి గుమ్మంలో నిలబడినట్టుగా చూసింది శారదాంబ. బలాన్ని కూడదీసుకుంటూ లేచి దేవుడి గదిలోకి పోయి వారెడు వసువు తీసుకు వచ్చింది. కొత్త మనిషి దగ్గరికి వచ్చేసరికి "అంతా" అంటూ అరిచింది అప్పు. "పేగులు తెగిపోతు పోతున్నట్లు అచేతనంగా ఉండిపోయింది శారదాంబ. ఒక చేత్తో గుమ్మం పట్టు కుని, పసుపు ఉన్న పిడికిలి గట్టిగా మూస్తూ—"అయ్యో, నప్పించి నీకసం అవహిస్తూందేమిటి? ఇంతలో ఏమై పోయాంది? లక్ష్మీ! వెళ్ళిపోయాంటే గుమ్మం. వరకైనా సాగనంప నువు కూడా ఏమి టే అం..! ఆలస్యం చెయ్యకుండా, పార్వతీ, ఒక్కసారి ఇలా రా ..న్ని వీధి గడపవరకూ తీసివెళ్ళు" అంటూ కోడల్ని పిలిచింది. గబ్బుడిగా నడుస్తూ వెళ్ళి పసుపు వాలుగు గొట్టు బిక్కి పడవడ లాడే చేతులతో పూసింది. "నే ఉండగానే నువ్విలా మిల్లో పంచకు చేరుకుంటూ వుమకే లేదు. రేపట్నుంచి నీ నీడ కూడా అదృష్టం నాకు లేదు" అంటూ కళ్ళ నీళ్ళు పెట్టుకుంది. రాజనిమోరాలుస్తున్నా రంగన్న బలవంతంగా లాక్కుపోతుంటే కొరకొర గుట్టేసి చూపులతో చూస్తూ నిలబడింది శారదాంబ.

●　●　●

అప్పుడే, దూడనీ కట్టేసిన స్థలం ఖాళీగా, బోసి పోయినట్టుగా తోస్తూంది. రంగన్న కొనుక్కున్నట్లు పొద్దున్నే తెలిసినా, ఆ లోటు అప్పుడే అర్థమైంది వాసుకి. "తాతయ్యా! మన దూడ ఎక్కడా కనిపించ లేదు." "జాగ్రత్తగా చూశావా, చెట్లు కింద అక్కడా?" "అంతా చూశాను, తాతయ్యా." "కాస్సేపటికే అదే వస్తుందిలే" అంటున్నా రాయన. ఆ సంభాషణ వింటున్న శారదాంబ తన్నుకు వస్తున్న దుఃఖాన్ని ఆపుకుంటూ చెప్పింది. "ఇంకా ఏం వస్తుందండీ. రంగన్న కొనుక్కెళ్ళిపోయాడు కదా. ఏ సంతకు తోలుకుపోయాడో, ఏమో?" పుస్తకం కొంచెం తల ఎత్తి ఒక్క క్షణం ఆమె వంక చూసి, "ఏమిటీ, అమ్మేశావా దూడను రేపు వెళ్ళాలా?" అని, అంతలోనే మళ్ళీ చెప్పకుని "అవును—అమ్మేశాను నాలా" అన్నారు. ఆ దృశ్యాన్ని మార్చి మార్చి చూస్తున్న వాసుతో—"ఇప్పుడు వస్తాడు, బాబూ, నువ్వు మరి కాస్సేపట్లో ఆడుకుని రా" అంటూ పంపించారు. ఆ రాత్రి దీపం పెట్టుకుని చదువుతున్న వాసుకి దూడ లేక పోవటం వెలితిగా తోచింది.

మర్నాడు రాఘవయ్యగారు భోజనం చేస్తుండగా ఉన్నట్టుండి నరాలు అదుపు తప్పాయి. కాళ్ళూ, చేతులూ పడిపోయాయి. అసలు లేకుండా అయిపోయాయి. శారదాంబ గుండెలు పగిలేలా ఏడిచింది. "ఇదేం ప్రారబ్ధమండీ. లక్ష్మీ పైని వదిలి మనం ఉండలేం. తీసుకొచ్చెయ్యమని చెప్పండి." అప్పటికీ మౌనం వహించారు రాయన. "జీవితాలు గాలి పడవల్లాంటివి. గాలికి అధికమైతే పడవ నేల వాలుతుంది. ఏ చెట్టు కొమ్మకో తగిలి పడితే వానకు తడిసి, ఎండకు ఎండుతూ నేల నేల పోతుంది. ఎప్పుడో ఒకనాడు శిథిలమైన పడవ పనికిరాని అప్పుడు. ఒకవేళ, గతులు చెదిరినా ఎగిరి ఎక్కడో పోతుంది. ఒకటి, రెండు రోజులు ఉండి కూలుతుంది. అప్పుడే ఏమీ లేదు."

"తాతయ్యా, లా త య్యా ఏమీ వారాయణ వా ఎన్న కొన్నాళ్ళు." రెండు అంగల్లో గెంతుతూ వచ్చాడు వాసు. మంచంపైన పడుకుని ఉన్న తాత గారిని చూడగానే ఆనందం మాటలు వాసు నోట్లోనే ఆగిపోయాయి. చేతిలో కొన్ని గ్లాసుతో మందు ఆయన నోట్లో పోస్తూంది శారదాంబ.

"నాయనమ్మా! తాతయ్యకి జ్వరమా?" అన్నాడు నెమ్మదిగా.

"పెద్ద వయసులో వచ్చిందీ— ఆగ్ని పరకూ నమ్మకం చెప్పలేను" అన్న డాక్టరు మాటలు భయం కలిగించాయి శారదాంబకు. "అవును, బాబూ! తాతగారు కదలకూడదు" అంది. వాసు నాన్న పెళ్ళిలా పెద్దాళ్లు చేస్తున్నాడు వాసు.

మరో రెండు మూడు రోజులు గడిచినా రాఘవయ్యగారు లేచి తిరుగ లేకపోవడంతో అనుమానం వేసింది వాసుకి. తాతయ్య లేక నడవ లేడు. అని అర్థమయ్యే సరికి వాడి కళ్ళ ముందు తాతగారు కళ్ళు చెమ్మగిల్లుతో, తను బల్లకొళ్ళ లక్క్ లోతు చూస్తున్న దృశ్యం మెదిలింది. ఆ దృశ్యాన్ని మళ్ళీ కనువిందు చేసుకుంటున్నట్లు వెళ్ళి చూసుకోవాలని ప్రయాస పడ్డాడు. దొడ్డి పక్క ముళ్ళ పొద ముందున్న విడి పైసల్ని రూపాయలుగా మార్చి చూసుకోవాలని ఆశ పడి తన కిడుదుకున్నప్పుడే నిరాశ కనపించింది వాసుకి. తన పెరట్లో చూస్తూనే తాతగారితో అన్నాడు వాసు.

"తాతయ్యా! నీ మంచం నేనొక్కడినే ఓ సారి నీ కిష్టమైన తోటకు ఎత్తుకెళ్తా నా బల్లకొళ్ళతోను. నడుస్తా ను. అప్పుడు దేవుడు మళ్ళీ నీ వెప్పుడు. బాగుంటావని చెప్పాలి. నువ్వు నడవలేకపోయినా ఫరవా లేదు."

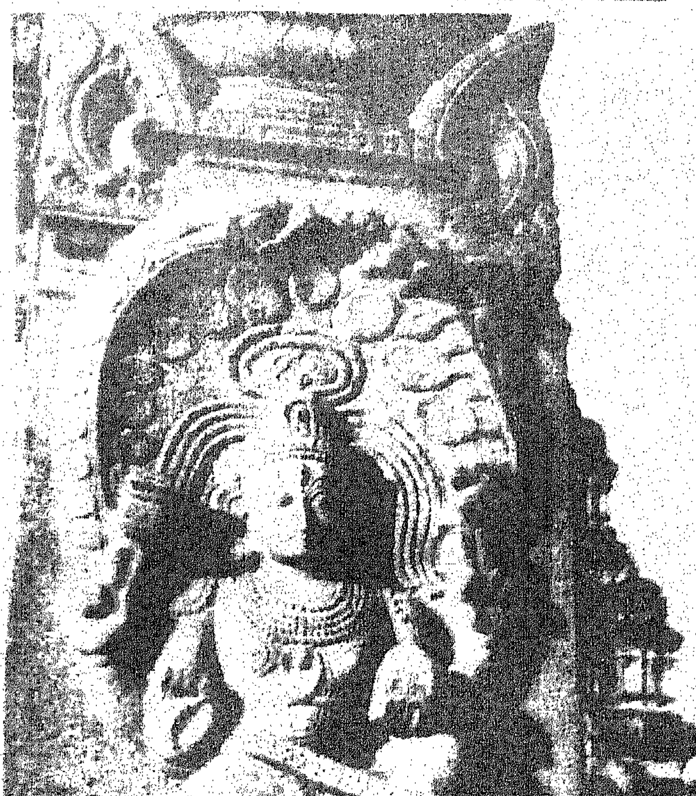

కళాఖండం (...)

ఫోటో — టి. ఎస్. ...